

1

2

3

MISCEL·LÀNIA G
Miquel Crusafont amb algunes pers

4

5

10

ÀFICA.
alitats científiques

- 1.- *Amb el Doctor Barnaba, d'Udine (Itàlia)*
- 2.- *Amb el Doctor Kaltze de Weimar (Alemanya de l'Est).*
- 3.- *El Dr. Viret, el Dr. Crusafont, el Dr. Piveteau i la Sra. Crusafont.*
- 4.- *El Dr. Crusafont amb el Prof. Robinson de Boulder a Tunis.*
- 5.- *Amb el Prof. Koenigswald, d'Utrecht.*
- 6.- *Amb el Prof. Jean Viret, de Lió.*
- 7.- *Amb el Dr. Félix Rodriguez de la Fuente en una visita a l'Institut de Paleontologia Miquel Crusafont, amb motiu del rodatge de la sèrie "Planeta Azul".*
- 8.- *Amb el Prof. Bergounioux, de Toulouse.*
- 9.- *Amb el Prof. René Lavocat, de París.*
- 10.- *Al costat del Prof. Pierre Deffontaines, de l'Institut Francès.*

L'HOME DES DE MOLT A PROP

Em va unir amb en Miquel Crusafont una amistat que sens dubte era d'índole distinta a qualsevol altra de les moltes que ell va tenir. I en fer aquesta afirmació no pretenc pas de donar a entendre que jo fos el més amic dels seus amics, sinó, simplement, que la meua amistat amb ell tenia uns fonaments singulars.

Vam néixer ambdós al carrer del Jardí, només amb tres dies de diferència. Vam fer la primera ensenyança als Maristes, del nostre mateix carrer, i ja allí fórem amics -amb la tènue amistat adequada a la infantesa- i companys en jocs més aviat quietos.

Quan complíem els deu anys -just a l'inici del curs escolar- Crusafont passà als Escolapis per tal de poder fer el batxillerat. Era fill únic d'un matrimoni de classe mitjana: el pare tenia un taller de fusteria propi i la mare una taula de carn a plaça. Els ingressos conjunts permetien al matrimoni d'abellir per al seu únic fill una formació universitària, cosa que en aquell temps, i a la nostra ciutat de treballadors, era es pot dir que un luxe gairebé reservat a fills d'universitaris i de classes altes.

Anys més tard vam retrobar-nos al "Diari de Sabadell", on ell escrivia preferentment sobre temes d'excursionisme i ciències naturals -baluceigs que havien de conduir-lo a la gran ruta de la Paleontologia- i jo ho feia sobre les meves dèries, ben diferents de les d'ell.

Fins aquí, però, la cosa no passaria d'un anecdotari curiós; el nostre reencontre en el Diari no suposava una aproximació concreta, ja que poc hi coincidíem físicament. Va ser la guerra el que ens va posar costat per costat de debò. Teníem vint-i-set anys justos, ens havíem casat i ell ja era pare d'una nena.

Les coses van anar així. A la crida de la nostra lleva vam coincidir a Sanitat, a la caserna de Sant Agustí, del carrer de Comerç. D'allí vam ser destinats a l'hospital militar de Girona. Va ser aleshores quan es produí el vincle amical autèntic. Crusafont, per la seva carrera farmacèutica i la seva experiència en anàlisis clíniques, fou l'analista de l'hospital i ell mateix

aconseguí la meua incorporació a la farmàcia militar com a administratiu. Ell necessità sempre un costat sòlid, fidel, en el qual poder confiar. La seva comunicabilitat li feia indispensable de tenir junt a ell algú amb qui comunicar-se. Només que d'aquest "algú" no en feia, com fan els mers egocèntrics, un receptacle passiu, condemnat a escoltar tots llurs capficaments, a voltes puerils, que és l'única cosa que absorbeix aquells temperaments superegoistes. No; Crusafont dialogava, compartia les seves vivències amb les de l'interlocutor, s'interessava pels problemes de

ciutat on transcorregué, i fent, cadascú pel seu compte, incursions literàries. Allí ell va escriure els seus primers tempteigs en literatura de ficció. El setmanari "Meridià", de Barcelona, on s'aplegaven les figures més representatives de la intel·lectualitat catalana que es van mantenir en el camp republicà, va publicar-nos, a cada un dels dos, un conte i una descripció o impressió gironina. Aquelles nits no haurien trobat fi per a ell, noctàmbul empedernit -encara que matiner sense falla- si no hagués estat per mi, que la son em vencia cap als volts de les dotze. De dia sortíem a

Acte del lliurament de la Medalla d'Or de la Ciutat al doctor Crusafont, l'any 1971. D'esquerra a dreta: Josep Torrella, Josep Burrull -alcalde-, Josep M^o de Muller i Abadal -president de la Diputació- i Joan Grau, conseller de cultura de l'Ajuntament.

l'amic i feia els possibles per ajudar a resoldre'ls o atenuar-los.

La vinculació ja va néixer en el trasllat a Girona en autocar, durant el qual sostinguérem una llarga conversa sobre literatura catalana de l'època i vam descobrir-nos predileccions coincidents. Puc presumir d'haver estat qui desvetllà en la ment prou receptiva d'en Crusafont les inquietuds literàries que hi duia larvades. Durant el temps que vam conviure a Girona passàvem part de les nits sols al laboratori de la farmàcia, llegint, escrivint a les mullers respectives, evocant la nostra infantesa i la

respirar pel paisatge autumnal de l'entorn gironí, quan ens era possible, i un cop a la setmana, de nit, concorriem al teatre Principal a veure drama o sarsuela. La iniciativa i les decisions eren, en tots els casos, seves.

Van ser uns mesos de vida molt densa, puix que treballàvem bon nombre d'hores, i encara ell havia de posar atenció a problemes de la seva pròpia salut, que ja llavors estava afectada per una llaga a l'estómac i així el feia seguir un règim d'alimentació en una casa on tenia habitació llogada i on algunes vegades jo anava a recollir-li el seu frugal menú quan

ell s'havia hagut d'enllitar a l'hospital militar mateix. Cal dir que en aquest capítol de la salut Crusafont era molt aprensiu, i la seva extrema-malfiança arribava a ser ella mateixa malaltissa. Acostumat a les anàlisis, s'autoanalitzava els esputs a la més petita pressumpció d'alguna anormalitat pulmonar; i això s'esdevenia tot sovint, encara que sempre amb resultat negatiu.

La seva necessitat de comunicació assolí l'estadi de la confiança. Jo no puc dir si Crusafont va arribar mai amb algú altre a les zones íntimes de confiança a què va arribar amb mi, a les quals haig de dir que no vaig saber correspondre amb idèntica profunditat. Era un gran emotiu i un gran sentimental. Estimava molt la muller, la filla i els pares, que vivien amb ell; a tots els quals visitava en permisos fugaços i excepcionals que amb les seves dots de persuasió solia arrencar del bonàs del seu superior, el coronel de la farmàcia militar, català per més senyes.

L'ordre fulminant de fer anar els útils al front va allunyar-me de l'amic i de Girona fins després de l'"alliberació" que a ell el trobà encara en aquella ciutat on pogué camuflar-se durant les hores difícils a casa d'unes bones amistats que hi havia fet.

A Sabadell vam tornar a estar molt units durant un temps gràcies a la meua desocupació. Jo anava algunes hores al seu laboratori d'anàlisi, a ajudar-lo, i a casa seva a conversar i escoltar música. Va ser el moment del seu intens despertar com a melòman. S'enderià amb Beethoven, més seduït per les sonates que per les simfonies. Recordo com un fet excepcional en els hàbits d'ambdós, que vam anar un dia al Liceu, amb les mullers, a escoltar la "Missa Solemnis". I muntava algunes sessions discogràfiques a casa seva amb l'assistència de diverses amistats, entre elles la del matrimoni Costa-Fernàndez. Les seves preferències musicals es decantaren poc temps després cap a Schumann, amb qui s'apostà. Havia estat el moment, també, de la seva eclosió literària, iniciada a Girona. Seguí escrivint alguns contes, fortament influïts pels seus coneixements professionals, tan relacionats amb la cosa mèdica i fins i tot amb la psicopàtica. I llegia molta literatura estrangera, amb una especial predilecció per Maurois, per Baring i per Duhamel; lectures de les quals feia crítica escrita només que per pura disciplina que ell mateix s'imposava. Tant en literatura com en música, cada nova des-

coberta se sobreposava als seus coneixements anteriors i, amb el seu caràcter dominant i persuasiu, la imposava als qui l'envoltàvem, especialment a la seva muller i a mi. Jo el "seguia", però en cinema -que era el meu fort- no m'estava de discutir-hi i fins i tot vam tenir una petita polèmica a les pàgines del periòdic local. Perquè també -i en bona part degut a mi- s'entusiasmà amb l'art de la pantalla, i els diumenges a la nit teníem butaques abonades a l'Euterpe, junt amb en Llobet-Gràcia i les mullers respectives. D'aquí en vingué, uns anys després, la meua participació en el guió cinematogràfic del documental "Historia de un mundo perdido", que partint del guió científic seu va ser filmat pel realitzador sabadellenc Ramon Sanahuja. Al pati de casa meua vam planejar, els tres junts, l'estructura d'aquell curt-metratge que va ser projectat per tot el territori espanyol.

Sempre m'impressionà la facilitat i la seguretat amb què Crusafont escrivia. Era rar en ell que rellegís un text seu per si calia fer-hi alguna correcció; ni que es tractés de treballs literaris, tal com els deixava escrits a mà -que per a mi serien només que primers esborranys- així quedaven com a definitius. I haig de confessar que el seu rigor conceptual i formal, així com el seu esperit crític, van tenir molta incidència en mi.

Bastant al principi del nou règim, Crusafont va ser detingut i jutjat -hagué de passar emmanillat un mig-dia per la Rambla- degut a una conversa que va tenir a casa meua i de la qual vaig ser testimoni d'excepció. Perquè ell també venia a casa algunes estones, i un dia va coincidir-hi amb una noia veïna nostra, falangista, qui després d'una estada de dos o tres mesos a Madrid -ella, catalana i filla de catalans- no "recordava" el català i parlava en castellà a tot drap. Crusafont no va poder acceptar-ho amb filosofia com fèiem la meua muller i jo, i li va discutir a fons aquella incomprendible actitud. Ho va fer raonadament i sense perdre els estreps, però ja n'hi hagué prou perquè l'endemà els "grisos" l'anessin a cercar a casa seva. Naturalment, també em van venir a buscar a mi, i vaig haver de declarar en el judici.

Crusafont va ser un gran amic per a mi. De retorn a Sabadell continuà fent-me costat moralment, com a Girona, però aquí àdhuc materialment. M'escoltà en els moments en què vaig sentir necessitat de descarregar-me amb algú, i s'interessà, fins a

Il·lustració d'un reportatge de Josep Torrella publicat a la revista "Primer Plano" (17-10-51) a propòsit del rodatge del film documental "Historia de un mundo perdido".

indignar-s'hi, per les injustícies de què, personalment i en el meu entorn familiar, vaig ser víctima.

Un cop creada la Fundació Bosch i Cardellach -iniciativa en la qual ell va ser co-protagonista- aviat va proposar el meu ingrés, em sembla que no prou justificat aleshores. Poc després féu que se m'elegís com a secretari. Puc assegurar que la continuïtat, la solidesa i el prestigi de la Fundació són mèrit seu en més proporció que de ningú; perquè allí on ell posava la banya no hi cabien desganes ni mitges tintes.

La meua recuperació professional i vocacional, per una banda, i per altra el seu llançament de ple a les investigacions paleontològiques junt amb la consecució de la llicenciatura i del doctorat de Ciències, van anar creant una progressiva distensió en el nostre lligam amistós. Però vaig tenir el gran goig, tres dècades després, de poder dur la capdavantera, com a director de la Fundació -aquella institució a la qual, gràcies a en Crusafont, jo havia entrat per la porta estreta- de dur la capdavantera, dic, en l'acte homenatge que se li tributà amb motiu de ser-li atorgada la Medalla d'Or de la Ciutat. En el sopar que va celebrar-se al saló de la Caixa d'Estalvis vaig pronunciar el discurs d'ofrena amb el qual jo assumia la representació d'una quarantena llarga d'entitats sabadellenques. Però, en el meu fur intern, l'enfilall de mots del meu parlament, dictats per una emoció que no podia ser més pregonna ni més sincera, significava l'expressió pública de l'agraïment a una amistat que havia tingut tanta i tan benefactora influència en el meu desenvolupament intel·lectual.

Que no s'estranyi ningú si Crusafont és per a mi l'home abans que el científic, tot i reconeixent i admirant l'enorme valua d'aquesta seva impressionant faceta.

Josep Torrella